

Galicismy v bulharštině v první polovině 20. století

Oponentský posudek diplomové práce

Bc. Jany Georgievové

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra jihoslovanských a balkanistických studií
2017

Ve své diplomové práci se J. Georgievová znovu vrací k tématu o galicizmech v bulharštině, které si zvolila už pro svoji bakalářskou práci. Opodstatněnost dlouhodobějšího zájmu diplomandky potvrzuje na jedné straně dění v bulharské lingvistice, v níž, jak konstatuje J. Georgievová (s. 8), se po roce 2013 problematika fungování francouzských přejímek v bulharštině a jejich soustavního popisu (včetně lexikografického) opět dostává do středu pozornosti. Na druhé straně lze říci, že analýza dílčích etap procesu přejímání z francouzštiny, jako procesu úzce spjatého s vývojem současné spisovné bulharštiny, by mohla přinést cenné teoretické poznatky o mechanismech udržování pružné stability v oblasti bulharské slovní zásoby, které se aktivizují v období aktivního působení jiného (cizího) jazyka fungujícího jako dominantní vzor mediální, kulturní, politické aj. komunikace. Třebaže to autorka vysloveně nepodotýká, její výzkum přináší cenná zjištění i z tohoto hlediska.

Předkládaná práce sestává z 11 kapitol (poslední dvě po sobě jdoucí partie 10. *Výsledky* a 12. *Závěr* jsou chybně očíslované).

Kromě úvodní (1.) části jsou teoretická východiska výzkumu podrobně vyložena ve 2. kapitole, v níž, J. Georgievová stanoví i základní cíl své práce: diachronní porovnání galicizmů zahrnutých do slovníku cizích slov z meziválečného období s galicizmy obsaženými v slovníku cizích slov z počátku 21. století [*Речник на чуждите думи в българския език с обяснения за произхода и състава им* (Младенов, 1932) a *Речник на чуждите думи в българския език* Милев – Николов – Братков, пето издание, допълнено и основно преработено от Е. Пернишка, 2007].

Ve 3. kapitole se diplomandka podrobně pozastavuje nad obsahem termínů *пřejímka*, *výpůjčka*, *пřejaté/cizí slovo* a pojednává o tradici jejich užívání v české, bulharské a anglické lingvistice (zde by bylo zajímavé uvést, jaký je přístup ve francouzské jazykovědě). Zvláštní pozornost je dále věnována procesům *adaptace*, *asimilace* a *kalkování* a neopomíjejí se ani otázky *transkripce* a *transliterace*, které jsou důležité s ohledem na jazyky „s rozdílnými abecedami“ (s. 11). V souvislosti s tím je důležitý závěr, ke kterému J. Georgievová dospívá později, tedy že již ze třicátých let jsou francouzské přejímky v bulharštině výhradně transkribovány (s. 45). Autorka rozebírá také důvody zavedení termínu *frenцизм* (*френцизъм*) navrženého D. Veselinovem, uvádí, že v bulharských publikacích je místo něho nejčastěji upřednostňováno označení *francouzské slovo* (*френска дума*), a argumentuje své rozhodnutí přesto pracovat s termínem *galicizmus* ve významu „jazykový prostředek původem z francouzštiny“ (s. 12). Do jisté míry za problematiku pokládám zde vyslovený názor, že s ohledem na slovníkový materiál analyzovaný v práci za současný jazyk lze považovat bulharštinu po roce 1989 (s. 12). I když slovníky cizích slov, se kterými diplomandka pracuje, skutečně vyšly před r. 1944, resp. po r. 1989, je v nich zachycena slovní zásoba přesahující tento časový rámec (viz např. úvod slovníku *Речник на чуждите думи*, 2007: 11, v němž je uvedeno, že jeho autoři čerpali z četných zdrojů, včetně 3. vyd. slovníku cizích slov akad. S. Mladenova z roku 1947).

4. kapitola přináší stručný přehled některých z nejnovějších bulharských publikací věnovaných bulharské slovní zásobě a přejímání, po kterém následuje obsáhlý výklad o dosavadním výzkumu v oblasti francouzských přejímek v bulharštině a o vývoji některých bulharských slov ve francouzštině (na základě statí D. Veselinova *Български лексикални находки във френския език*,

2006). Záslužný je rovněž pokus o stanovení dílčích etap sběru galicizmů přejatých do bulharštiny, spjaté se zkoumáním francouzsko-bulharských a bulharsko-francouzských jazykových kontaktů.

Se základními bulharsko-francouzskými a francouzsko-bulharskými lexikografickými díly vyšlymi v Bulharsku od poloviny 19. století do r. 1942 seznamuje 5. kapitola. Výčet jednotlivých vydání ukazuje na širokou škálu jejich zaměření – od soustavných dvoujazyčných slovníků (bohužel práce neskýtá údaje o jejich přesném rozsahu) po specializované, kapesní a ilustrované slovníky pro potřeby různých profesních a zájmových skupin. Je zde třeba upozornit na drobnou nesrovnalost – V. Kjuvlieva-Mišajkova je autorkou článku *Неизвестен ръкописен френско-български речник* (1865) otištěného v časopisu *Български език* r. 1991, nikoliv samotného slovníku (viz s. 21).

6. kapitola značně přesahuje rámec jazykovědně orientované analýzy a obeznamenuje se společenským a kulturním kontextem, tedy s extralingvistickými faktory, jež se podílely na aktivním přejímání galicizmů do bulharštiny od osvobození Bulharska až do padesátých let 20. století. Vývoj jednotlivých typů francouzských přejímek ve spisovném jazyce autorka mj. usouvztažňuje s úlohou intelektualizační tendence a se značným vlivem puristických nálad charakteristických zejména pro druhou polovinu 19. století. Ve spojitosti se snahou o jazykovou čistotu J. Georgievová vyslovuje předpoklad, že nejstabilnější by měly za těchto okolností být galicizmy z mezinárodního lexika (s. 32).

Původ a rozsah jazykového materiálu analyzovaného v práci je středem pozornosti v kapitole 7. Diplomandka tedy uvádí, že materiálovou základnu čítající 3013 slov a výrazů ze slovníku *Речник на чуждите думи в българския език* (2007), které excerpovala již pro účely své bakalářské práce, doplnila o 1060 francouzských přejímek (včetně frazémů) obsažených ve slovníku cizích slov akad. S. Mladenova z roku 1932. Z těchto dvou souborů vychází J. Georgievová při diachronně orientovaném porovnání stavu v bulharských lexikografických dílech zachycujících proces přejímání galicizmů během první poloviny minulého a během první poloviny století stávajícího.

V 8. kapitole jsou vysloveny hypotézy týkající se jak sestavení heslářů obou slovníků cizích slov (jmenovitě předpoklady o skutečnostech, s nimiž souvisí nepoměr substantiv a sloves francouzského původu do nich zahrnutých, nebo o příčinách vedoucích k uvedení menšího počtu galicizmů v netransliterované podobě ve slovníku z roku 2007, resp. o relativně nízkém podílu odvozenin z galicizmů v obou lexikografických dílech aj.), tak extralingvistických faktorů ovlivňujících výběr francouzských přejímek popsáných v samostatných heslových statích. Na základě dosavadních lexikologických výzkumů jsou rovněž vytyčena sémantická pole, ke kterým spadají nejpočetnější soubory galicizmů přejatých do bulharštiny v období mezi dvěma světovými válkami a také dnes.

Jádro lingvistické analýzy představuje 9. kapitola. Za její hlavní přínos považují podrobné srovnání specifických lexikografických prostředků uplatňovaných při popisu galicizmů (lze konstatovat, že J. Georgievovou zaznamenaný vývoj lexikografického výkladu od encyklopedického popisu heslových jednotek k specializaci a diferenciaci jednotlivých explikací se vlastně netýká pouze galicizmů a pouze bulharské lexikografie). Přínosná je také snaha diplomandky utřídit slovníkový materiál s ohledem na latinský, keltský a germánský substrát francouzštiny na jedné straně, a na straně druhé – se zřetelem k zprostředkovatelské roli jiných světových jazyků, tedy ruštiny, němčiny a angličtiny. Mezi originální zjištění patří dále například to, že v Mladenovově slovníku je někdy význam galicizmů vyložen pomocí francouzského slova [srov. *престижъ*, фр. *реноме* (s. 39)]. Zajímavý posun je zaznamenán také v oblasti lexikografického zpracování vlastních jmen původem z francouzštiny (je zde však třeba upozornit na skutečnost, že do slovníku cizích slov z r. 2007 byla zahrnuta především propria, která se dnes užívají jako charakterizační prostředky, např. *Тармюф* aj.). Značná pozornost je ve výzkumu věnovaná i posunu galicizmů, a to včetně slovních spojení a frazeologizmů, ve směru od citátovosti ke grafické (pravopisné), fonetické a morfologické adaptaci a asimilaci, což se odráží v rozdílu mezi jejich starší a aktuální slovníkovou podobou. V závěru této části je rovněž provedena detailní morfologická analýza excerpovaných galicizmů, která ukazuje na převahu rozmanitých souborů

podstatných jmen v materiálu z obou slovníků, na široké užití přípony *-upam* při adaptaci francouzských sloves, na převážně neohebný charakter francouzských přejímek fungujících v bulharštině jako přídatná jména a na uplatnění modelu vyjádření způsobu pomocí předložkového výrazu *de manière*.

Stručný nástin magisterské práce ukazuje, že Bc. Georgievová je náležitě obeznámená s nejdůležitější bulharskou a českou literaturou k tématu, přičemž při řešení obecných otázek se o ni důsledně opírá. Vedle toho bych však ráda diplomandce dodatečně položila několik otázek, které by přispěly k ujasnění teoretického přístupu uplatněného v jejím výzkumu. Na prvním místě by mě zajímalo, zda je podle ní stále aktuální tvrzení, že nejvyšší počet cizích slov v bulharštině i nadále pochází z francouzštiny (s. 8)? Další dotaz se týká odvozenin typu *фараоницина, шарлатанство, васалство* nebo *абонирам се, атакувам, рискувам* aj. – lze tedy podle autorky tyto útvary pokládat za vlastní galicizmy? Poslední otázka je o pojetí vztahu morfologické a slovtvorné adaptace přejímek, neboť v práci jsou usouvztažněny změny, „které u galicizmů proběhly v oblasti slovtvorby a gramatických kategorií“ (s. 51).

V případě pokračujícího výzkumu bych diplomandce doporučovala bližší upřesnění pojetí období 75 let jako kritéria obecného stanovení hranic současného jazyka (s. 9). Zvážila bych dále citovaná tvrzení jiných autorů, že po r. 1951 francouzské instituce v Bulharsku již neodváděly žádnou kulturní aktivitu (s. 28). O přetrvávajícím, byť skutečně mnohem menším rozsahu jejich činnosti – v porovnání s meziválečným obdobím – svědčí např. skutečnost, že krátce po demokratických změnách v r. 1989 se Bulharsko stalo členem francouzské organizace *Organisation internationale de la Francophonie*, což samozřejmě souviselo se stále živou frankofonní tradicí v zemi.

Vzhledem ke stylizaci vědeckého textu je třeba věnovat větší pozornost formulacím jako: „[...] jednotlivá excerpta jsou především lexémy, v menší míře se odráží i slovtvorba [...]“ (s. 18) nebo „[...] tato slova asi skutečně prošla purismem [...]“ (s. 43) aj. Je třeba rovněž odstranit pravopisné a formální chyby v seznamu literatury, především pak v názvu slovníku S. Mladenova (slovo *пrouзход*).

Předkládaná diplomová práce ukazuje na snahu J. Georgievové najít vlastní cestu k interpretaci problematiky galicizmů v bulharštině, což se promítá do originálního přístupu při srovnávání materiálu ze dvou dobově a metodologicky vzdálených lexikografických děl. K přínosům magisterské práce dále patří respekt vzbuzující počet zpracovaných slovníkových dat a všestranná fonetická, morfologická a sémantická analýza tohoto materiálu. K podnětným autorčiným postřehům patří např. zjištění, že někteří bulharští badatelé opomíjejí výskyt četných a nápadných francouzských přejímek v oblasti slovní zásoby administrativy (s. 57), nebo závěr, že překvapivě mnoho galicizmů se vyskytuje v hudebním pojmosloví, které je běžně pokládáno za doménu italštiny (s. 57). Za největší klad magisterského výzkumu J. Georgievové bych však označila komplexní přístup ke zvolenému tématu, co se týče jak sociálně-kulturního kontextu přejímání galicizmů, tak vystopování složitých cest přejímání francouzských slov prostřednictvím rozmanitých jazykových kontaktů.

Práce Bc. Jany Georgievové obsahuje čestné prohlášení, obsah, úvod, závěr, seznam použité literatury, abstrakt v českém a anglickém jazyce, poznámkový aparát a dvě obsáhlé přílohy analyzovaného jazykového materiálu. Z hlediska formálních náležitostí předkládaný text tedy splňuje požadavky kladené na magisterské práce a rovněž v dostatečné míře odpovídá požadavkům týkajícím se rozsahu, jazykové správnosti obsahu. Doporučuji ji proto k ústní obhajobě s hodnocením **výborně**.